

VEENLAND

DOOR H. TE MERWE

GA je uit Holland naar het Noorden, naar de veenkoloniën, dan heb je gewoonlijk maar een vage voorstelling van wat je daar vinden zult.

Uit je schooltijd herinner je je nog de kaart van Groningen met in den rechteronderhoek een respectabel aantal kaarsrechte lijntjes, die bij bosjes evenwijdig loopen, terwijl die bosjes met elkaar verschillende hoeken maken. Je weet: dat zijn de veenvaarten.

En je aardrijkskundeboek, al of niet in combinatie met je aardrijkskundeonderwijzer, heeft je verder ingeleid in de situatie dezer vaartvolle streken. Het *diep*, het gegraven water dus, was uitsgangspunt bij deze inleiding. Vanaf het hoofddiep — of er naar toe, dat maakte immers geen verschil? — liepen smallere kanalen, en al die rechtlijnige waterwegen waren aan weerszijden geflankeerd met landwegen, huizen. . . . Eén lange waterweg en huizenlijn.

Daarachter — nou, daar had je natuurlijk het veen: hóógveen wel te weten. Ontstaan uit opgegroeide, omgewaaide, ondergebladerde, half-verrotte bosschen uit den oertijd. De halfvergane boomstammen vinden ze immers ook vaak genoeg in den bodem?

Op dien bodem — dus veel meer opvallend — stond hier en daar een plaggenhut, woning voor krom-gesloofde, afgewerkte turfgravers. . . En als teken van den nieuwen tijd moesten er ook aardappelmeel-fabrieken te vinden zijn.

Maar die voorstelling en die wetenschap is ná je schooljaren al weer danig vervaagd, en wanneer de trein je naar het Noorden brengt, en door de arme streken boven Meppel dendert, dan herinner je je flauw, dat er in Drente eens hoogveen is, en je meent, dat dezelfde dorheid van bodem je in de veenkoloniën ook treffen zal. . .

Als je er bent . . .

Kijk, wat je je herinnert van de recht-

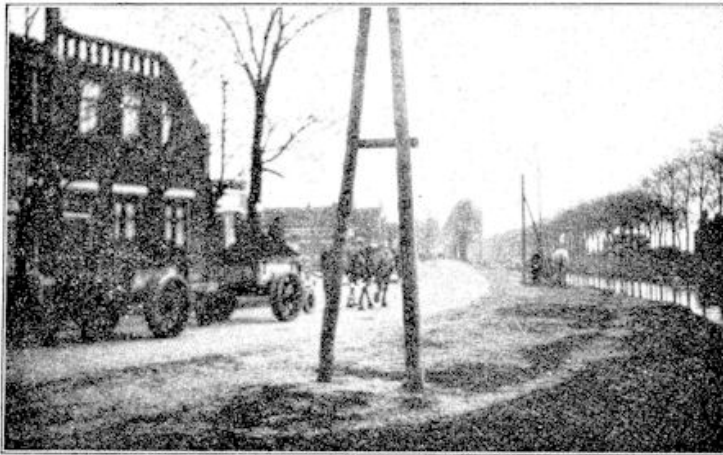
heid van vaarten en wegen, dat is absoluut juist. Eigenlijk is het nog juist dan je gemeend hebt. Zulke lange, langkaarsrechte einden heb je niet verwacht. In Holland — dat is in deze streken alles wat bezuiden Zwolle ligt — in Holland loopt tusschen Lexmond en Vianen de straatweg een heel stuk zonder kromming of bocht, wel 'n drie Kilometer. Dat stuk noemen ze daar „heeeuwige end". Denk je ook in: ruindrie kilometer, en dat in het land van de polderwegen en de kronkelende rivierdijken! Maar met dien maatstaf gemeten zijn alle einden in Veenland „eeuwig" 'n Buiging in de weg, als die voorkomt is 'n prettige onderbreking van de strakke lijn, zóó opvallend, dat hier en daar een „buurtschap" de „Afdraai" heet na een vrij sterke bocht in een weg, die er door loopt.

Maar behalve die rechtheid en die eindeloosheid, blijkt je voorstelling tamelijk onjuist te zijn.

Het hoofddiep, de voornaamste vaart die van Ter Apel over Musselkanaal en Stadskanaal naar het Noorden gaat, is breder dan je meent, al is de breedte der Hollandsche kanalen grooter, en de weg die er langs loopt, is een bespotting van de achterlijke voorstelling die je er van had. 'n Mooie, brede weg is het, met boomen er langs. Eengeasfalteerd. . .

De huizen zijn lang niet allemaal arbeidershuizen — eigenlijk zie je die het minst. Flinke burgerwoningen, florissante winkels, huizingen die je in „het Zuiden" villa noemen zou, staan er bij de vleet.

En in de vaart is — vooral in de campagne — een druk verkeer van schuiten: pramen, tjalken, klippers. . . Allemaal geladen met turf, met aardappelen, met stroo. . . De talrijke bruggetjes en bruggetjes die „de laandskande" verbinden met de overzij, „de wegzied", worden wie weet hoe vaak per dag ge-

Met boomen begroeide weg langs een wijk. Op den voorgrond 2 driewielige wagens achter elkaar — verderop een scheepsjager.

draaid. Dat gaat heel gemoedelijk: de bruggewachter duwt ze een halven slag rond, en als het wat lang duurt, vóór ze weer gesloten worden, of als de bruggeman niet dadelijk weer terugdraaien kan, omdat hij het bruggeld aan 't innen is, helpt wie wacht zichzelf en duwt „eigenhandig” de brug terug.

Het bruggeld moet voor de schippers wel een belasting apart zijn: elke brug „kost” hen. . . .

Opvallend is het „jagen” der schuiten. Wie uit Holland komt, brengt het idee mee, dat schuitenjagers historische antiquiteiten zijn, die je alleen nog tegenkomt in de Camera en boeken van den zelfden respectabelen ouderdom. Maar hier bloeit het gilde nog. . .

Naast of achter hun paard, als de lange lijn een schip sleept, op hun paard, als er geen vrachtje te trekken is, stoffeeren ze de mulle paden tusschen asphalt en waterweg.

Toch krijgen ze in den laatsten tijd concurrentie: af en toe sleept een nijdigpoffend motorbootje een paar pramen of tjalken, waar een bovenlast van turf op is gestapeld, zóó hoog, dat roef en kajuit er onder verdwenen zijn en alleen een ruimte voor de kajutraampjes is opengelaten. . .

De schippers vervoeren niet alleen turf, ze stoken ze ook. . . *Uitsluitend*, zou je zeggen, want turfrook en turfgeur hangen boven haast elk schip. . . .

Kom je achter de huizen, dan ligt het vlakke, wijde land om je. . . Ver vër kan je zien. . . Haast geen boomen — nergens een kerkstoren. . . .

Het verradt de betrekkelijke jongheid van deze streek, dat geen torens opsteken, geen verweerde kerkjes er zijn. . .

Kerken genoeg — van allerlei gezindten en groepen, want de uit velerlei windstreek saamgestroomde

Scheepsjager

bevolking behoort tot alle denkbare ker-
kelijke richtingen in ons land. . . Maar
die kerken zijn niet oud, en de spitsjes,
die hun daken sieren mogen den naam
„toren” niet dragen. . . Meest kleine
ijle dingen zijn het, die wel als vers-
iersel bedoeld zijn. . .

Zoo karakteristiek als dorpsstorens en
windmolens voor het Hollandsch land-
schap zijn, zoo karakteristiek zijn — in
het najaar — voor de veenstreek de
vuren en wolkende rookkolommen, die
op de wijde
landen rij-
zen, waar het
verdroogde
loof der ge-
rooide („ge-
krabde” zeg-
gen ze hier)
aardappels
wordt vers-
brand. In
breede banen
sluip die
rook over het
veld — in
dichte wie-
ling wolkt ze
bij avond-
stilte om-
hoog

Want de vers-
re vlakten achter de huizen zijn geen
veenvelten, zooals je meende
Het veen ligt verder het „binnenland”
in — in de buurt der dichtbewoonde
streken is het al lang afgegraven, en
de overgebleven vruchtbare „dalgron-
den” worden gebruikt voor den verbouw
van aardappels en rogge, rogge en aar-
dappelen . . . Hier en daar een bloem-
bollenveld of wat tuinbouwonder-
glas, want ook dat grondgebruik schijnt
in opkomst, maar aardappels en rogge
zijn de hoofdproducten En je
herinnert je den slagzin uit je aardrijks-
kundeboek: „De aardappel is de
kurk waarop de veenkoloniën drijven”.
Of stond die wetenswaardigheid in je
taalboek, als voorbeeld van foutieve

beeldspraak? 'n Fabriekschoorsteen
je veelvuldiger dan 'n kerkspits, en
die fabrieken staan vaak geweldig gro-
voorraden geperst stroo — uit de la-
werpig-vierkante „pakken” zijn huizen
hooge „bergen” gebouwd

Nee, als dit de veenstreken zijn!
vindt geen veen

'n Kennis, vervener, bood me a-
me naar het werkelijke veen te voeren

En op een vroege Octoberdag gi-
gen we.

'n „Streek”. Langs de „wijk” een breed zandpad. Achter
de arbeiderswoningen ligt het hoogveen, dat afgegraven
wordt.

De luc
was grau
egaal grau

Wat je
Holland „
toegeslag
lucht” noe

Per mo
zouden
gestoken
dikke lee
pakken .

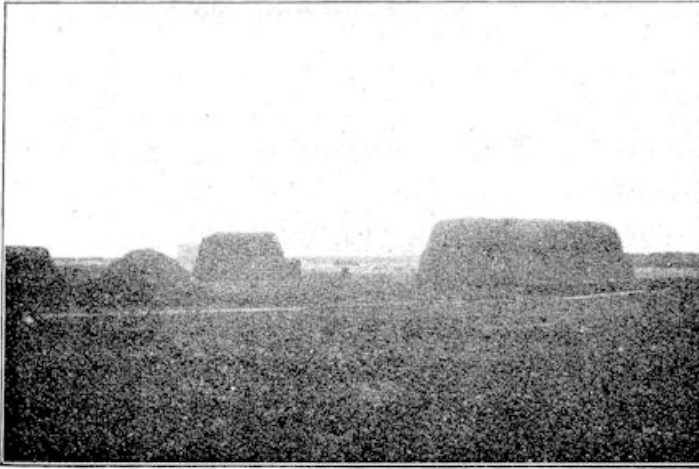
Dat laat
was ma
goed oc
want ald
begon het
regenen.

Tòch de
zetten . .

De lan-
wegen leken overal hetzelfde: rec-
goed-onderhouden, met boomen, wat
bruggen M'n begeleider riep i-
gedurig een uitleg toe: 1e Exloërmon-
2e Exloërmond, Kruisdiep, Dwarsdiep .

Maar het was onmogelijk, dat te on-
houden, het was alles van een verwa-
rende eenderheid We sloegen v-
den hoofdweg af, het asphalt maal-
plaats voor straatstenen — De weg w-
hier trouwens smaller en de huizen
verminderden in aantal

Veel boerenstellingen waren het: rian-
plaatsen, met ruime woonhuizen vóór
en forsche schuren achter, vaak in één
gebouw. Af en toe een kap-schuur:
hoog getimmerte, dat voornamelijk dak
was, open aan den van den windhoek

Afgegraven hoogveen met turfbulten, z.g. kwartiershoopen

afgekeerden kant. We reden een brug over — nu kwam een ver boomloos stuk . . . De horizon, verwaasd onder de regenlucht, scheen een nevelstreep; vaag aan den einderlinks schaduwachtige silhouetten van boomrijen . . . M'n metgezel verklaarde, in harde, afgebroken roepen om boven het rokken van den motor uit te komen: daar liep weer 'n hoofdweg, langs weer 'n diep . . .

In de landen waren nu geen korenrijen meer, de ronde bergen rogge, die in de verte de illussie kunnen wekken van hutten der oerbewoners: Kelten of misschien het koepelgrafvolk. Donker stonden er turfhoopen, in lange reken . . . „Daar zijn de venen”, en een hoofdknik duidde de richting. De weg werd nu slechter: 'n sintelweg eerst, 'n zandweg toen. . . Langs een smalle vaart stonden propere huisjes; duidelijk kenbaar als pas gebouwde werkmanswoningen.

De motor verminderde vaart, stopte bij één der huizen.

De lucht scheen wat te breken, en toen we — afgestapt, — even binnenliepen in het ruime keukenvertrek, verzekerde een jonge turfschipper, die juist kwam overleggen waar en wanneer hij kan gaan laden, dat het weer „goud” zou worden. Daar hoopten we dan maar

op, en vertrouwend op onze leeren motorjassen stapten we in den mindere regen naar buiten, „het” veen in . . .

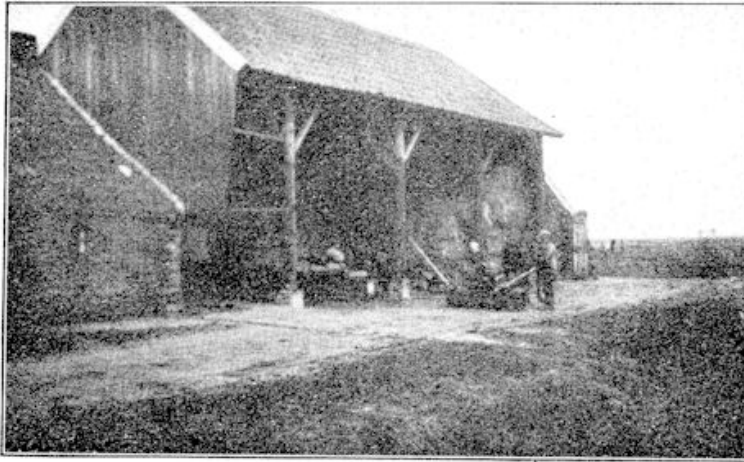
'n Eigenaardig landschap. . .

Het nog niet-bewerkte land ligt een meter of drie hoger dan het afgegraven veen, en de scheiding tusschen beiden is loodrecht afgestoken. In een smalle vaart lag een tjalk — mannen waren aan 't „schepen”, d.w.z. turf aan 't inladen. Verder was er

niet veel vertier op het veld, en m'n begeleider legde me uit, dat het 's zomers veel drukker is. . . Het turfgra-

De „baas”

Kapschuur

ven was nu meest gedaan. . . .

Het turfland is donker, somber. . . De verre velden, die zijn „afgewerkt” liggen daar, in de zwart-bruine kleur der opengeworpen aarde. . . . Haast geen grashalm groeit er, en de vlakke regelmaat van den bodem wordt alleen gebroken door de gestapelde turf.

Terwijl we voortliepen, onder den triestigen hemel, in den toenemenden regen, wees m'n vervener: dat was bagger, dat was huisbrand, uit die grondlaag kwamen „vuurmakers” en kijk, hier had je „fabrieksturf”. Met rustige schreden liep hij voort, heelmaal thuis in deze bedoening van turf en grond. . . Het sponzige veen veerde op iederen keer als een zware voetstap het even had ingedrukt, je zag het, je voelde het. . .

Op den hoogen grond, vlak bij de steile afsnijding stond een jonge kerel te werken. Bij groote brokken groef hij de bovenlaag weg, wierp de aarde met spadenvol naar beneden. Dat was „bonken”, werd me uitgelegd: de bovenlaag, de „bonkaarde”, van een stuk dat nieuw werd ontgonnen, werd gegooid op de onderlaag, de „dalgrond” van het naastaansliggende afgegraven stuk — later zou dat er doorheen worden gewerkt om het land geschikt te

maken voor aardappels en roggeteelt.

De graver keek op de groette, wisselde met ons een paar woorden over het weer. . . . Toen greep hij opnieuw zijn spa, „bonkte” door. . .

Bij een hoogen turfstapel, een „kwartiershoop” stond 'n man — naar bleef de „baas” op deze vervening. Hij schuilde voo den regen, zoo goed er zoo kwaad het ging. Wij gingen bij hem staan, begonnen een praatje. . .

Nee, 't werk was nu gedaan nu 't zoo nat was, en meteen riep hij naar den werker ginds verder „Doe kenst wel ophollen mit waarken en huustou gaan.”

Hij keek mij eens aan, toen hij hoord dat ik „het veen kwam zien”.

„'n Beste dag weer had ik niët — w' 'n bijzondere. . . .” Maar hij liep toch met ons op, toen we verder togen en met vriendelijke bereidwilligheid legde nu beiden mij uit, wat hun van belang scheen.

Die rônde stapels, dat waren „stobben” die ovale „swilten”, die hooge, groot „kwartiershoopen”. Kijk daar waren nu net een paar lui aan 't „vuren”. Ik zat in de aangeduide richting — maar ondedekte vlam nog rook. . .

Wel waren arbeiders bezig turven van droogstapels met flinken worp bovenop 'n kwartiershoop te gooien. Was dat vuren? Jawel. . .

We gingen verder — door de troosteloze somberheid van het dorre landschap, terwijl de regen monotoon neetikte op onze leeren jassen en de heme grauw, zich eindeloos welfde. . .

Een oude man, maar nog lenig en frisch, was in den nu kletterenden regen aan 't graven; 'n eindje van hem af lag een bonk turf te smeulen, telkens aangebazen door den aanwakkerenden wind.

Besneeuwd landschap in de veenkoloniën.

Reeds in cultuur gebrachte dalgronden.

„'s Zomers mag dat niet”, vertelde m'n motorist, wijzend op den gloeienden brok. „Voor veenbrand!” De baas, die dat woord opving, vertelde onmiddellijk, radsprekend in zijn voor mij moeilijk-verstaanbaar Groningsch, van veenbranden — hoe onbluschbaar ze zijn, en hoe snel het vuur voortvreet . . . Hij noemde een geval van een schippersgezin, verbrand in hun turfschip waarmee ze meenden veilig te liggen in één der smalle „wijken”.

Na het slot van zijn verhaal kwam ik toch nog te weten, dat de gloeiende turfklomp, die de aanleiding er toe was geweest, dienen moest, om koffiewater te koken voor den ouden turver, en werkelijk — een donkere ketel stond een eindje verder op den natten grond . . .

„k Zolde mar uphold'n”, zei de baas maar de oude beweerde, dat de regen 'm niks deed — en spaaide door . . .

Aan 't eind van 't afgebrande veld kwamen we op 't hooge veen — een wijd, plat land, groen en begroeid . . . Eindeloos leek het, en eentonig was het . . . Maar vergeleken bij het doode,

donkere land, waar we over waren gegaan, was het een heerlijkheid . . . Zoo levend, zoo frisch, zoo open, zoo ruim . . .

Je kunt je dan niet voorstellen, dat hier eens alles bosch is geweest — er is nu haast geen boom te zien.

Door de regen-nevel vaagde in de verte een donkere golving: daar was Emmen . . .

'n Plaggehut stond in de wijde verlatenheid — maar 't was geen „ras echte”, want de lage muren waren van steen . . . Langs den rand van de vlakke liepen we: links de ongerepte hoogvenen, — rechts beneden ons, het opengeworpen land met z'n aardkleurige donkerte . . .

Vermóórd land . . . zóó lag het daar tegenover de lichte vlakke, waarboven laag de wolken dreven in eeuwig-eentonige wisseling . . .

„Vermoord land . . . ” Ik wilde het zeggen, maar de veenbaas begon het juist te prijzen.

„Bèst land”, was het, dat veen, want „'n haile bult minsken” leefden er van:

de turfgravers, de turfdrogers, en de andere arbeiders en de schippers, en de jongens: 'n haile bult minsken . . ."

Och, en zoo is het ook wel . . . nee, vermóórd land is het niet, en als je de bloeiende aardappelvelden ziet of de wuivende roggeakkers, die er na 'n paar jaren zijn op de plek waar nu de hopen turf staan temidden van de donkere velden, nee, dan is het géén vermoord land . . .

We liepen terug — de grond werd drasser . . .

„Koffie?"

De baas noodde ons er op — de warme dronk lokte . . . na den moeizamen loop in den natten morgen over de velden . . .

De kachel brandde al in het ruime vertrek, waar we binnen kwamen na in het voorhuis onze druipende jasser gelaten te hebben . . . Met turf natuurlijk . . .

Lekker warm was het, na de vochtigheid buiten, „'n mins knapte d'r hielmaal van up."

Alleen maar — terwijl we daar ons warmden en verkwikten, begon de regen heviger te kletteren . . . Wij wachten — maar ze minderde niet . . .

„Tou dèn moar." We stapten op — haalden den motor — sloeg die aan en in den stuivenden, stroomenden regen ging het huis toe, langs „wijken", en „vaarten", en „diepen . . ."

LIJSTER

Goeden morgen, zwartkop, is de zon al weer op,
En ben je weer dapper aan 't fluiten.
Zeg, al dat kabaal in dien hoogen boom,
Dat haalde me juist uit m'n morgendroom,
En joeg me den tuin in naar buiten.

Je zit me daar hoog in dien eiketop,
En zingt maar en laat mij hier praten.
Geen vogel zoo vroeg is zoo leutig van zin.
Zeg, heb je al een nestje met kleuters er in?
Ha! vrindje, je loopt in de gaten.

Ja zeker, je hebt schik om je koddige jong,
Dat schreeuwt en kabaalt om wat voedsel.
Schei nou maar eens uit met dat tietelgetuit,
Speel nou maar een wijs op een andere fluit,
Zoek voer voor je jonge gebroedsel.

Je vrouwtje is druk aan de scharrel in 't hout,
En ploetert naar wormen en maden.
Vooruit, aan je werk! Zeg, hou je je mond!
(Daar wiekte de vogel snel naar den grond)
Juist, zwartkop, dat is je geraden.

JAN H. DE GROOT